

ВІДГУК ОПОНЕНТА

**на дисертацію Станіславенко Людмили Анатоліївни
«Політика консолідації держави в умовах системної кризи в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 «Політологія»**

**1. Актуальність теми дисертації, зв'язок із науковими програмами,
темами**

Тривалий час Українська держава перебуває в стані системної кризи, що викликана зовнішніми і внутрішніми чинниками. Кризовий стан, в якому перебуває українське суспільство, обумовлена глибокими кризовими явищами в політичній, культурно-духовної (ідентифікаційній) та соціально-економічній сферах, які супроводжуються ерозією влади (на центральному і локальних рівнях), падінням рівня життя, зростанням рівня безробіття, депривацією населення, розширенням масштабів міграції серед працездатного населення (і особливо молоді) та інші. Сьогодні системна криза української державності обтяжується пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, що вірує світом і поширюється в усіх регіонах країни, анексією Автономної Республіки Крим та військовими діями на Сході України. За таких умов особливо відчутним стає брак загальноприйнятої модернізаційної моделі розвитку суспільства, знижується здатність держави ефективно використовувати наявні ресурси задля збереження суверенітету на своїй території та втілювати дієву політику консолідації нації.

З огляду на це кваліфікаційна наукова праця Л.А. Станіславенко є вдалою спробою комплексно дослідити політику консолідації Української держави в умовах системної кризи в часовому інтервалі, що охоплює період 2014-2020 рр. Проблематика дисертації, що розглядається, є надзвичайно актуальною як в

теоретичному плані, враховуючи недостатню вивченість предмету дослідження, так і в практичній площині, з огляду на можливості застосування результатів дослідження для пошуку реальних шляхів втілення політики консолідації на рівні держави-регіонів-мешканців територіальних громад.

Дисертація Л.А. Станіславенко на тему «Політика консолідації держави в умовах системної кризи в Україні» виконана в межах НДР кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса «Динамічні аспекти суспільно-політичних процесів в Україні та світі в другому десятиріччі XXI століття» (держ. реєстр. № 0117U003536).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертації Л.А. Станіславенко показав, що сформульовані дисертанткою дослідницькі завдання відповідають темі, змісту, структурі дослідження та націлені на досягнення мети дослідження, що полягає у визначенні специфіки та пошуку шляхів коригування політики консолідації держави в умовах системної кризи в Україні 2014-2020 рр., окреслюють наукову позицію авторки, створюють можливості для достатньо повного розкриття заявленої теми.

Дисертанткою розроблена комплексна методологія, що набуває міждисциплінарного характеру і поєднує методологічні підходи політичних наук (зокрема, теорії соціальної держави, синергетики, нормативного неоінституціоналізму та класичного біхевіоралізму), соціальної філософії, прикладної соціології, політичної регіоналістики, комунікативістики. Заявлені авторкою методи дослідження, зокрема, метод системного аналізу, метод кластерного аналізу, методика моделювання, моніторингу, інституційний та неоінституційний методи, правильно реалізовані і дозволили систематизувати наявні дослідження в сфері консолідації держави, визначити ключові характеристики сучасного стану суспільного розвитку та індикатори системної кризи та сформулювати модель консолідації України.

Робота відзначається послідовністю, взаємозумовленістю теоретико-методологічних засад і практичних результатів, цікавим змістовним матеріалом, переконливою аргументованістю. Характерною ознакою представленого дослідження є те, що авторці вдалося продемонструвати становлення політики консолідації в Україні крізь призму контрпродуктивних змін і недолугих реформ, що призвели до системної кризи.

Структура дисертації Л.А. Станіславенко є цілком логічною та такою, що націлена на розв'язання поставлених мети і завдань, і складається зі вступу, трьох розділів (які поділяються на підрозділи), висновків, списку використаних джерел і літератури, трьох додатків. Розділи дисертаційної роботи пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу положень. Цілком виправданим є визначення об'єкта і предмета дисертації, а її мета і завдання сформульовані коректно та взаємопов'язані з темою, об'єктом і предметом дослідження. Виокремлені об'єкт і предмет дослідження, сформульовані мета і завдання повною мірою відповідають заявленій темі, а змістовне наповнення кваліфікаційної наукової праці чітко відповідають спеціальності 052 «Політологія».

Опрацювання значної кількості наукових вітчизняних та зарубіжних джерел за темою роботи (усього 380 поз.) дозволило обґрунтувати викладені у дисертації наукові теоретичні та практичні результати. Зазначимо, що основні положення дисертації Л.А. Станіславенко мають важливе практичне значення як для освітньо-наукової, так і управлінської сфери. Зокрема, дисертація в цілому та її окремі положення можуть бути застосовані при розробці навчальних курсів у закладах вищої освіти, а також у прикладній діяльності – органами державної влади та місцевого самоврядування, державними інститутами та громадськими інституціями, бізнес-структурами та окремими громадськими лідерами на шляху до консолідації України.

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Основні положення і висновки, які виносяться на захист, мають високий ступінь наукової новизни, їхнім підґрунтям слугує достатня методологічна та теоретична база. Авторка керувалась сучасними теоретико-концептуальними позиціями, які вона побудувала на широкому емпіричному та фактологічному матеріалі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- за результатами послідовного теоретико-методологічного аналізу авторкою напрацьоване визначення «політика консолідації держави», як інструменту досягнення консенсусу, згоди суспільства щодо: оцінки свого минулого; адекватного сприйняття сучасних подій та явищ; перспективних напрямів розвитку у майбутньому, – має містити як державну політику консолідації, так і державницьку її складову, що ініціюється суспільством;

- на основі використання методу кластерного аналізу дисертанткою встановлено показники системної кризи України у період 2014-2020 рр., а також виокремлено типові ключові характеристики системної кризи;

- до наукового політологічного дискурсу дослідницею введено авторське визначення категорії «держава-нація» як суб'єкту світової політики з власними інститутами влади, державними кордонами і територією, який знаходиться на такому рівні розвитку, що його перспективи обумовлюють соціальна самоорганізація однорівневих політичних, етнокультурних і територіальних ідентичностей, політичне управління ресурсами і потенціалом країни із позитивною динамікою соціально-економічних показників та соціокультурна інваріантизація на принципах національних інтересів;

- авторкою запропоновано модель консолідації України, що має впроваджуватися зверху і знизу одночасно.

4. Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність та відповідність встановленим вимогам, зауваження та дискусійні положення

Аналіз змісту дисертаційної роботи Л.А. Станіславенко свідчить про самостійний, завершений характер проведеного дослідження, яке повною мірою відповідає вимогам МОН України.

Зокрема, у першому розділі Л.А. Станіславенко розглядає теоретико-методологічні основи дослідження консолідації держави в умовах системної кризи. Дисертантка зробила вдалу декомпозицію системної кризи як обов'язкової умови подальшого розвитку будь-якої системи – перехідного періоду на шляху побудови нової, стабільної політичної системи. Далі авторка виокремлює п'ять дослідницьких напрямів вивчення політики консолідації держав світу в умовах невизначеності, серед яких: консолідація через формування національної ідеї на підставі особливостей державотворення; консолідація держави через управління ризиками на принципах кризового менеджменту; філософія управління постконфліктними територіями; об'єднання навколо сильного лідера; інваріантизаційна модель консолідації держави-нації.

У другому розділі авторкою представлена історико-політологічна ретроспекція дослідження України в умовах системної кризи у 2014-2020 рр., визначені індикатори аналізу системної кризи в країні, проаналізовані існуючі підходи до визначення кризи легітимності, а також наведений ґрунтовний емпіричний матеріал щодо динаміки суспільних настроїв в Україні як показника ефективності політики та рівня довіри до влади. Л.А. Станіславенко проаналізовано системну кризу в Україні за трьома компонентами: криза легітимності державної влади і політичних інститутів; соціально-економічні показники розвитку країни; динаміка суспільних настроїв та відчуттів громадянами власного стану і перспектив.

У третьому розділі дисертанткою сформовано авторську модель ключових напрямів державної політики в контексті виходу України із системної кризи та її модернізації на принципах соціальної держави, серед яких Л.А. Станіславенко виокремлює такі напрямки державної політики: збереження та розвиток людського

капіталу, формування громадянського суспільства в Україні, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, зміцнення соціального капіталу і фінансової незалежності та стійкості територіальних громад, просування позитивного іміджу України. У цьому розділі наведено авторське визначення поняття «політика консолідації держави», проаналізовані нормативно-правові документи, які закріплюють пріоритетні напрямки реформування та визначають вектор стратегічного розвитку України, визначено етапи політики консолідації держави в умовах системної кризи, запропоновано модель консолідації України та шляхи її впровадження.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Л.А. Станіславенко, звертаємо увагу на деякі дискусійні аспекти і висловлюємо окремі зауваження:

По-перше, зважаючи на новітні виклики, що постають перед світовою спільнотою (зокрема, пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, терористична активність, занепад традиційних форм політичної діяльності, посилення неототалітарних тенденцій, гібридний характер сучасних війн тощо), доцільно було б більш чіткіше зафіксувати відмінності між політиками консолідації, які реалізуються державами в умовах системної кризи та в умовах стабільної політичної системи, застосувавши для цього компаративну оптику політологічного аналізу.

По-друге, у своїй дисертації Л.А. Станіславенко, з одного боку, наголошує на тому, що Україна перспективна як простір можливостей для молоді, професійних об'єднань, творчих осередків, традицій, що успадковуються, та інновацій, що народжуються тут, а з іншого – у контексті запровадження державної політики соціально-економічної консолідації пропонує заходи щодо створення умов для молодіжних і громадських ініціатив. На нашу думку, робота значно виграла, якщо б авторка зосередила свою увагу на висвітленні саме ролі молоді у втіленні політики консолідації, як рушійної сили суспільно-політичних процесів сучасності.

По-третє, Л.А. Станіславенко як індикатори аналізу системної кризи виокремлює такі: криза легітимності державної влади і політичних інститутів, соціально-економічні показники розвитку, динаміка настроїв громадян щодо своїх перспектив і оцінок сучасності. Такий набір індикаторів повною мірою дозволяє оцінити прояви системної кризи, проте, на нашу думку, доцільно було б здійснити кореляцію подолання кризи легітимності влади та політики консолідації України в останні роки, що надало б більшої аналітичності висновкам і пропозиціям дисертації, що розглядається.

По-четверте, у дисертації Л.А. Станіславенко дає авторське визначення поняття «держава-нація». На її думку, для України держава-нація є кінцевою метою модернізації, під цим концептом розуміється інтегральний формат розвитку країни, що демонструє консенсус державних політик і суспільних практик, спрямованих на комфортне співіснування однорівневих політичних, етнокультурних і територіальних ідентичностей. Враховуючи, що для дисертації Л.А. Станіславенко концепт «держава-нація» є ключовим аспектом для аналізу політики консолідації, тому доцільно було б більш поглиблено опрацювати складники цього поняття – зокрема, у якому значенні розглядається термін «нація» – у етнокультурному чи громадянському (політичному). Крім того, сучасні світові тенденції розвитку ідеї державності визначають кризу національних держав з огляду на перехід від індустріальних до постіндустріальних моделей розвитку. Концепт «держава-нація», за великим рахунком, є продуктом індустріального суспільства, тому в умовах постіндустріального суспільства цей концепт потребує докорінної трансформації, а можливо від нього доведеться відмовитися. З огляду на це, потребує додаткової аргументації, більш глибокої змістовної наповненості теза про кінцеву мету модернізації України, якою є держава-нація.

По-п'яте, в дисертації Л.А. Станіславенко використано широкий спектр наукових праць, що для такого роду робіт цілком достатньо і виправдано. Проте, на нашу думку, зважаючи на тему дисертації, доцільно було б залучити до аналізу

проблематики дисертації наукові доробки деяких інших авторів, які досліджують дотичні теми – наприклад, з кризової проблематики доцільно було б опрацювати наукові публікації Тетяни Пояркової (Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 351 с.), Сергія Ставченка (Управління політичною кризою в демократичних політичних системах: монографія. Дніпро: Формат А+, 2018. 293 с.), Руслана Ключника (Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності: монографія. Дніпро: Університет ім. А. Нобеля, 2019. 199 с.); з легітимісної проблематики – Олександра Висоцького (Технології легітимізації політичної влади: теорія та практика. Дніпропетровськ: Пороги, 2010. 320 с.; Політична влада в Україні: проблеми легітимізації та модернізації. Дніпропетровськ: Інновація, 2012. 130 с.), Миколи Тура (Некласичні моделі легітимізації соціальних інститутів. К.: ПАРАПАН, 2006. 396 с.), Віталія Ковальчука (Легітимність державної влади в правовій теорії та державно-правовій практиці: монографія. К.: Логос, 2011. 389 с.) та інші.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджуваних проблем, мають переважно дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження.

5. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертації відображено у 7-ми наукових публікаціях (зокрема, 3 – у фахових виданнях України, 2 – у виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз) і апробовано на 2-х міжнародних та одній всеукраїнській наукових і науково-практичних конференціях.

Наукові публікації Л.А. Станіславенко відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до опублікованих результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Усі роботи написані з дотриманням вимог академічної доброчесності.

6. Загальний висновок щодо дисертаційної роботи

Кваліфікаційна наукова праця (дисертація) «Політика консолідації держави в умовах системної кризи в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія, є завершеною науковою розробкою актуальної проблеми та виконана на високому науковому рівні. Дисертація повною мірою відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка – Станіславенко Людмила Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Віталій КРИВОШЕЇН

Підпис підтверджую:

Вчений секретар

Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Тетяна ХОДАНЕН